

PREDAK

Plaše me šumovi u tami. Osluškujem svaki šum, pokret. Zloslutnu tišinu. Strah ulazi, poput, zraka, u moje oči, grudi, glavu. Silvije duboko diše, a majka se izgubila iz sobe i to me dovodi do užasa. Ukopam prste u drvo kreveta, vrištim. Derem se: »Upalite, svitlo!«

Majka se usplahirena vraća, pokriva me jorganom i dlanom po očima tješeći me da nemam razloga bojati se. A ja se bojim poput napuštena šteneta u mračnoj, opasnoj šumi. Ono što za dana izgleda pitomo i poznato u mraku postane drukčije. Bojim se mraka kao životinja u klanici. I zvukovi zrakoplova uznemiruju i plaše. Posljednih dana se čuje iz daljine gruvanje i lomnjava nekih orijaških orgulja. Majka nas smiruje: »Rat je«, govori kao da kaže »Podne je, vrijeme objeda«. Moj strah ne dotiče Silviju. On me udara po licu da me ohrabri. Majka mu poklanja više pažnje. Mlađi je. Ljubomorani sam i dok spava želim mu počupati svileni kosu na glavi.

I Čuro bi me smirivao i hrabrio. Uzimao me za ruke i pripovijedao o svijetovima u kojima postoje čudni ljudi i zanimljive životinje. Čuro raspoznajem po glasu. Preko dana ga nikada ne vidimo. Čuro je gost mraka. S prvim pijetlovima i zrakama sunca polazi na tajanstveni put na koji nas ne vodi govoreći kako smo još mladi za to. Ima snažne maljave ruke koje nas dižu do plafona i okreću po sobi poput vrteške. Kada nas želi rasplakati, protrlja nas oštrom, četkastom bradom. To nas boli, i Silvije, i ja, vrištimo, a on se smije. Ne plaši se ni majke. Kada ga majka grdi, on se samo smije i bježi s nama u naručje po sobi.

Za mene susjede govore da sam pametan kao odrastao i štipaju me. To me boli i psujem im psovke koje znam. A ma. Čuro ne voli da psujem, ali me ne tuče. Tuče me samo ma. Čure ne voli da psujem, ali me ne tuče. Tuče me samo majka, koju više volim od Čure. Njega se ponekad bojim. Priđe mi iznenada iz mraka, sjedne na krevet i pomiluje me misleći da spavam. Ja ne spavam. Tek kada se trgnem, on zna da ne spavam. Izdigne me i posjedne sebi na koljena. Prstima pokušavam razaznati njegovo lice u mraku. Puno puta ga molim da upali svjetlo, ali to jedino neće. Kao da se plaši svjetla. Koliko se ja plašim mraka, Čuro se plaši svjetla. Molim ga da mi dođe po danu, a ni to neće govoreći kako je daleko na putu te ne može stići.

Da bi nas razveselio, Čuro nam izvodi predstave. Rastvara vrata druge sobe, stavlja masku na lice, još više pritulji svjetlo u drugoj sobi. Iza vratnica, kao na pozornici, recitira, igra i pjeva. Mi sjedimo u krevetu u mraku kao u pravom kazalištu. Čuro nestaje sa vrata kao recitator i pripovjedač i vraća se kao dječak koji je zaluto u šumi. Zatim odlazi i ponovo se vraća i skakuće kao pogrbljena, zla vještica. Silvije i ja se pribijemo uz majku čija nas blizina smiruje. U prvi hip niti ne prepoznamo Čuro u svim likovima za koje se predjeda i mijenja glasove. Na metli jaši kada skače kao vještica, a metla je i puška kada dolazi u liku lovca da otjera vukodlaka i ubije vuka koji je pojeo naivnu djevojčicu. Kada bi vještica prešla crtu vratnica u potrazi za izgubljenom djecom, mi zavrištimo od straha, majka je tjera i vraća u drugu sobu. Čurine igre su pune opasnosti i omame. Koliko smo ih priželjkivali toliko smo i drhtali od njih.

Ali, iznenada, Čuro bi nestao i ne bi dolazio, dugo, noćima. Zaboravili bismo ga. Prošlo bi cijelo ljeto. I jesen. A onda bi se ponovo pojavio. Ispričavao se da je imao nezgoda na putu. Pokvario mu se auto. Ili balon u zraku te nije mogao sletjeti. Ili ladica koju su vukli delfini. Ladica s delfinima je najzanimljivija i o njoj nam najviše pripovijeda. Obećao nam je po-

vesti nas ladicom, ali tek kada naučimo plivati. U takvu hitru ladicu, koja povremeno i zaroni, mogu samo dobri plivači.

Poslije predstave, umorne i zadovoljne, majka nas pokriva i ljubi pred spavanje. Čuro joj pomaže. Silvije odmah zaspi, a ja osluškujem čineći se da spavam. Čuro vadi negdje iz zemlje iz poda, radio i sluša jedva čujne, lelujave glasove na nepoznatim jezicima. Preko dana više puta tražih to mjesto u podu odakle Čuro vadi radio, ali ga ne pronađoh. Zaključim da ga donosi i odnosi sa sobom.

Slušam nepoznate voditelje koji govore brzo i uzbuđeno i od svega pamtim poneki grad — Govori Moskva! Govori London!

Pitam Čuro sljedeće noći da li putuje u London i Moskvu? Čuro iznenađeno odgovori da može obići zemaljsku kuglu za nekoliko dana te i Moskvu i London i more i ocean. I more, i ocean? pitam ne vjerujući, a on potvrdi kao da je to pretrčati ulicu s kraja na kraj što za Silviju i mene nije lako. Zavidjeh Čuri, ali me utješi obećanje da ću i ja jednoga dana s njime u daleki svijet.

Nestajanjem Čure, sve zanimljivo preseli se na dan i na svjetlo.

Danje veselje je prolaznik vojske. Iz daleka se čuje zvekanje i brujanje motora. Istrčimo na ulicu. Udivljeno promatramo osunčane i koščate vojnike koji oštro koračaju. Ili sjede na vozilima i mašu nam smiješeći se. Grabimo bombone i čokoladice koje lete po zraku kao novčići. Mi se otimamo i tučemo. Vojnici se smiju, dižu ponekog od nas na kamione i tenkove. Fotografiraju se s nama. Roditelji nas odvlače da nas vozila ne pregaze.

— Okupatori! — govore molitveno, s prezrenjem stariji i hoće da nas zatvore i sklone u domove. Mi se otmemo i ostajemo dok se i posljednji vojnici kolone ne izgubi na kraju široke i prašnjave ulice. I tužni smo što nestaje buke željeznih grdosija. Roditelji prestrašeno govore da grdosije siju smrt, a mi držimo da je to trik kojim nas žele samo zaplašiti. Od grdosija mogu stradati samo nevješta djeca. A mi smo hitri i trčimo između kamiona i tenkova bez straha.

Nakon tako lijepih dana i noći, osjećam, kada nema Čure i prolazaka vojske, uvijek mi se plaće. Osjećam prazninu i osam. Skriven, često plačem. Silvije dolazi i vuče me za kosu i uši. Ništa ne shvaća. Mali je. Ne voli kada sam nesretan. Uudara me. A onda grli i ljubi. Pitam majku za oca. Ona govori da je na putu i da će stići. Poslovi ga zadržavaju i da ne bismo umrli od gladi, otac puno radi i putuje i ne može stići kada mi to zaželimo. Majka priča o vrstama poslova koje otac radi, ali je ne razumijem. Poslovi su sigurno važni kada ih ne mogu ni shvatiti.

Oca, kojega još nismo vidjeli, volimo više od Čure. Ali je Čuro moćniji i ono za što treba ocu puno vremena, Čuro postigne za nekoliko trenutaka. Molim Čuro da pomogne ocu da stigne što prije, a on obeća da će uraditi što može. Postoji jedna velika poteškoća. Otac još ne zna plivati te mu ni Čuro onda ne može mnogo pomoći. Tako kaže Čuro. A ja doista ne znam da li otac znađe plivati i koliko mu treba vremena da nauči? Možda se on boji vode kao ja mraka, mislim često, ali to ne kažem ni majci ni Čuri. Otac nije kukavica. To sigurno znam. Možda je malo nespretni i napije se vode kada mu dođe do nosa. I bolje da otac stigne živ, kasnije, nego mrtav, odmah.

Mama, majčina majka, vodi nas na jutarnje mise. Volimo dugo spavati, ali na pomisao da ćemo poslije mise dobiti bombone i slatkiše, napušta nak pospanost i mrzovolja. Jedino Silvije ne izdržava hodanje od doma do crkve i sjedenje u crkvi. A i često se nahladi na crkvenom kamenu te mokri u hlače. Zatim ostaje u kući i utopljava se čekajući da ga prođe prehlada.

Mama se oblači pred velikim zrcalom, popucačom po krajevima. Najdulje zadržava ruke na marami i njenom podešavanju. Marama postavljena tankim kartonom najvažnija je za njevo odjevanje. Fazona od kartona drži uzdignutu maramu na krevetu i mama joj se približava kao svećenik oltaru. Nepažnjom, jedanput, Silvije zgužva maramu, mama se zarumeni od bijesa, podigne dlan, ali ga ne udari. I od majke, njene kćerke, spasava nas, kada to može, od batina.

Krećući prema orkvi, mama me poteže za rame, popravljajući mi odijelo, košulju i kapu, a zatim zakorača žurno te moram poskakivati da je stignem. Njena visina nas oduševljava i želimo biti jednoga dana i mi visoki kao ona.

Stari ljudi izlaze iz kapija i prilaze nijemoj koloni koju poružuje zvonjava s crkve. Djece je vrlo malo među vijernicima. To me ispunjava ponosom što hodam sa starijima.

Pričest raspaljuje moju usijanu znatiželju. Promatram kako vijernici prilaze stepenicama i ogradi pred oltarom i klečeći, skrštenih prstiju, iščekuju. Bijeli okrugli komad koji svećenik, posebnim pokretom, stavlja vjernicima na jezike, izaziva u meni nemir i želju da ga progutam više nego najbolji komad kolača. Preklinjem mamu da mi sakrije komadić pod jezikom, jer vjerujem da je dovoljno prevariti svećenika, te da i ja konačno okusim to sladostrašće odraslih. Ona obeća milujući me po kosi. I vidim kako pokušava jezikom zadržati komad pričesti, ali uvijek komad pobjegne i nestane u grlu. Zaključim da se bijeli komad pričesti ne može uloviti kada se

jednom nađe na jeziku. Pobjegne poput vode. I zato odlučim sam doći do oltara i primiti pričest. Znam da vjernici najprije idu u drvene kućice u kojima sjedi svećenik i nešto se s njim došaptavaju, ali kako nisu ničim posebno obilježeni na izlasku, osim što mrmljaju u sklopljene šake, vidim da mogućnost za prevaru postoji. Iskoristim *maminu* nepažnju i odšuljam se do oltara. Kleknem među prvima, sklopim ruke i isplazim jezik čkiljeći i čekajući nailazak svećenika i ministranta. Svećenik dođe do mene, ispruži prste s bijelim komadom, a ministrant mi podmetne tacnu pod bradu. Osjetim blizinu svetoga tijesta, *tila Isusovog*, ali se svećenik odmakne i upita tiho koliko sam godina i u koju školu idem? Slegah zbunjeno i školu i godine. Svećenik zavrta glavom i pođe vjerniku do mene. Nadošlu pljuvačku progutam i bijesan odem na drugi kraj oltara. Svećenik me ponovo prepozna i zaobiđe. To bih ponavljao do svršetka pričesti, ali me *mama* dohvati za uho i povede iza mramorna stupa.

— Magarac, nijedan — govori strogo suzdržavajući smijeh.

I tada primjetim kako mnogi stavljaju šake na usta smijući se onom što sam učinio kod oltara. Postiđen, istrčah iz crkve. Zarekoh se da više nikada ne stupim u nju.

Groblje me zanima i straši. *Mama* me vodi mrtvima kao da idemo u posjet nekome tko je živ.

— Sada ćemo kod strica, a onda kod dide i baba! tetke — tumači mi naredne posjete.

Mrtvi — za mene znače skriveni pod zemljom u svojim odajama gdje jedu, piju i razgovaraju, sem što ne pate i ne osjećaju boli — kao živi. Ponekad, kada padnem i udarim se, ili kada dobijem batine, želim što nisam mrtav. Kod mrtvih me jedino užasava — vječiti mrak.

— Zašto se s mrtvima ne sahranjuju sviće i žarulje, *mama*? — pitam je čisto.

— Onima koji su bili dobri u životu svitli rajska svitlost — kaže — a zločestima vatra paklena.

Odgovor me ne zadovolji. Svjetlo koje nije od sviće ili žarulje, za mene je smicalica i varka te sam siguran da mrtvi koriste sviće i žarulje, a možda ih i kradu živima.

Dok *mama* stoji pokraj grobnice i mrmlja molitvu, obilazim grobnicu tražeći dar mrtvog. To je obično nekoliko komada bombona, suhi kolači ili kocke šećera. Dar se pojavi iz nenada u hartiji ili u već razmotanoj hartiji. Uvijek se iznenadim što nisam primjetio izlazak dara iz grobnice.

— Danas si bio poslušan i dobio si poklon — kaže *mama* i pomiluje me po kosi.

Kada posumnjam i kažem da ona možda podmeće poklone, *mama* me kori »kako možeš tako štogod i kazati!« I tada povjerujem da mrtvi čine dobra djela kao živi. I veća i češće od živih.

Pred jednom grobnicom *mama* bi zastala i pokazivala značajno glavom na nju, konjanika i mramorna konja. Grobnica nalikuje dvorcu s dvojim krilnim stepenicama i kupolom, a na vrhu platoa, stoji mramorni čovjek s uzdinom obijesna konja. Drugom rukom pokazuje u smjeru kapije grada.

— Ti si od ovog, tu, potekao — govori.

Nejasna mi je ta veza. Ali *mami* vjerujem više nego drugi ma. Svikoh se da izdignuti kip ima obiteljske veze sa mnom. Visoki korov, puzavica i raspukline na stijenama odaju zapuštenost i raspadanje. Provirimo kroz rešetke vratiju grobnice, a ustajali, smrdljivi zrak nas zapahne. Vučem *mamu* za suknju da se što prije udaljimo od grobnice.

— Čitaj — govori.

Ona me je naučila čitati i pisati da mi bude lakše kada krenem u školu.

Pročitati isprana, zlatasta slova na ploči grobnice je teško, ali to shvatim kao vježbu i sričem.

— PA — NO — GRAD GR — GU — RU VON

PIU — KO — VI — CU.

Sada vidiš — reče *mama* — Ti si Piuković kao i on.

Kada se udaljimo od grobnice pitam zašto je taj grob tako napušten i zašto njegovu grobnicu ne uređuju kao i ostale?

Grobnica je u nadležstvu biskupije i gradske uprave — objašnjava *mama* detaljno kao da sve mogu shvatiti — Stari divane da Grgo i nije u ovoj grobnici, već je to samo njemu, njegovoj rodbini i njegovu djetu na čast. Ljudi se danas ne brinu ni za žive, rat je, a kamoli za mrtve. Tvoj otac nije bogat. Stidi se što mu je ovaj u rodu...

Ćutim, grijeh počinje odavna. Od mramorna pretka s podignutom rukom do koje puzavica dopire i sakriva je kao granu stabla.

Čitam i mrmljam na odlasku, ponovno.

— PANOGRAĐ GRGURU VON PIUKOVIĆU.

Ulazimo u kapelu u kojoj leži krećna žena sklopljenih očiju. *Mama* je poškopri škropionicom, dodaje mi meni te je i ja škropim. Stanemo sa strane. Starica u crnini tiho plače i jaučući šapuće nešto iz života mrtve žene. I *mama* počne plakati i oti-
rati suze maramicom. Ne izdržim da plače za ženom koju ne poznajemo, koja nam nije u srodsu i povučem je grubo van.

— Ti si još mali da to razumiš — kaže *mama* pravdajući plač.

Široko dvorište, sastavljeno od tri dijela, služi nam za igre. U prvom dijelu se najkraće zadržavamo, jer bašta s trnovitim

ružama i lozom nije zgodna za jurnjavu, a za slomljeno cvijeće dobivamo batine od majke. U srednjem dijelu se prostire čvrsta trava koja izdržava valjanja i hrvanja. Ograđeni dio s pijeskom je zgodan za građenje i fantaziju, a okrećeni golubarnik udomljuje bijele i sive letače koji bi jutrom i poslije podne, prije mraka, letili iznad oblaka. Zmirkajući pratimo golubove kako čine krugove i sakrivaju se u modroj, dubokoj visini. Majka ne dozvoljava ulaziti u golubarnik i dirati golubiće. Silvije je jednog, u ushitu, više stisnuo i udavio. Kod ograde je stog sijena u kojem je napravljena i pseća kućica. Zeleni pas, Mačo, nevoljno izlazi iz kuće, jer ga povlačimo za uši i rep, a često ga i jašemo. Iskezi nam se blago, tek da pokaže kada pretjera-
mo. Zimi nam vuče saonice i sva djeca iz ulice su zavidna. Mačo čvrsto spava, neosetljiv na graju i hrče kao čovjek. Mi i dječaci, koji dolaze k nama da se igraju, osluškujemo i smijemo se. Maču razbudimo prutom, te mljašće i stenje kao probuđeni čovjek. A mi se još jače smijemo. U trećem dijelu dvorišta je kokošarnik, par paunova koji šire šareno perje i klikću, hambar za kukuruz, nekoliko šljiva i dudova bijelih i crnih.

Uspinjanje na tavan majka nam zabranjuje, ali li bez njene zabrane, to se ne usuđujemo. Kada se odlučimo popeti na tavan, dođemo do ljestava i izvirujemo. Istežući vratove. Obično čujemo glas sovuljage. Hukne blijesno, a zatim zalepeće knilima. Tavan je ponor na kraju ljestava odakle vreba, čini nam se, mnogo opasnosti. Odustajemo i bježimo iz hodnika.

Mama me vodi na njivu. Nadničarima nosimo objed i vino. Vozimo se dvosjedom. *Mama* vješto upravlja kajasima, zamahuje kandžijom. Na njivu često idemo i pješice. Prolazimo vrelim, prašnjavim ulicama, zatim pored prostrana groblja. Pre, sijecamo put uskim, utabanim stazama među njivama. Trčkarim oko *mame*. Kada se umorim, objesim se za kraj suknje. Tako lakše hodam. Nadničari su žene, djeca li slabi, bolesni muškarci koji nisu otišli u vojsku, na rad u rat. Tako mi govori *mama*. U hodu, rijetko zastajemo. *Mama* kaže da su nadničari gladni i da moramo stići na vrijeme. Teško dišemo. U vrelom zraku čuje se pjev ševe i zrikanje zrikavca. Skriveni su, položaje im ne mogu odrediti. Nadničari nas radosno dočekuju i žurno raspakuju maramu s kruhom. Otvaraju činišu s toplim objedom koji se puši. Zemljani po licu, osmjehuju se nudeći i mene da jedem. Izgladnio od pješačenja, jedem s njima. Poslije objeda nadničari piju vino i drijemaju u hladovini. Ili piju hladnu vodu iz balona opletena prućem. Balon stoji ukopan u zemlju ili u kamari kukuruzovine. Onda se vraćaju poslu. *Mama* i ja se vraćamo u grad. Polaganije nego kada smo dolazili. Ali se i sada rijetko zaustavljamo odmoriti. Treba stići prije mraka i skuhati nadničarima večeru. Dani poljodjelnih radova za mene su stalni pokret, jurnjava, korisnost, umor. Ako se ne radi, mora se pripremiti jelo za one koji rade. Dok hodamo, trčim tražiti prepeličja jaja. *Mama* mi govori kako nemamo vremena za gubljenje. Igrama nema mjesta. Ubrzo se zasićujem odlascima na njive i ostajem u gradu. Tako imam više vremena za igre. *Mama* odlazi sama. Čudim se kako i njoj ne dosadi ponavljanje istoga.

Čovjek u uniformi dolazi s dvojicom u mantilima. Lupaju na kapiju. Ili dugo zvone. Znamo da su to oni. Otvaram im vrata majka ili *mama*. Silvije li ja se povlačimo u kuću. Kada nas zateknu na dvorištu, približimo se uz majku ili *mamu*. Čovjek u uniformi ima jak glas i najjače se dere.

— Javila se iz šume ona komunistička lisica?! — viče i drma majku za ramena — A čuju se li glasovi da je u Moskvi?!

Silvije i ja počinjemo plakati. Čovjek u uniformi nas udara po glavama.

— Sklonite, drekavce! — naređuje.

Ljudi u mantilima nas hvataju, ali se mi držimo za suknje i vrištimo. Ljudi u mantilima odustaju, puštaju nas.

— Sve vas treba u logor — kaže čovjek u uniformi. Ulazi u sobu, majka za njim.

Čovjek u uniformi je neumoljiv. Baca stvari iz ormara, prevrće posteljinu, pretražuje svaki kutak. Dvojica u mantilima mu pomažu. Za kratko vrijeme na sredini soba su stvari na gomili. Posteljinu sijeku nožem. Majka zapomaže, otima im je iz ruku. Razjareni, odgurnu je. Misle, u posteljini nešto skriva.

Doveli su i psa da im pomogne u traganju. Drže ga na dugom kajišu. Daju mu onjušiti očeve kosičulje i cipele. Pas istači iz sobe u dvorište. Pođe u hodnik sa ljestvama koje vode na tavan. Vratu se i njušeći zemlju krene prema Maču koji se dremljivo proteže. Uplašimo se da će Mačo stradati. Povučem se dublje u kućicu kao da se boji. Pas s kajišem utrči u kućicu, ali ga Mačo ugrize za nogu, uhvati zubima za vrat. Čovjek u uniformi mu pritekne u pomoć povlačeći kajiš. Pas s kajišem zacvili hramljući. Pobježe prema kapiji.

— Daj mi pištolj da ga ubijem! Majku mu pseću! — reče čovjek u uniformi. Jedan od dvojice u mantilima mu dobaci pištolj.

Mama priđe Mačinoj kućici i sjedne na nju zaklanjajući je suknjom.

— Nije vas sramota od Boga tako grišiti? — reče *mama* — Nije vas sramota tako prid dicom?

Čovjek u uniformi se zbuni. Zastane. Odstupi.

— Dobili smo naređenje da izvršimo pretres — reče čovjek u uniformi i baci pištolj onome u mantilu koji ga uhvati u zrak. Nešto progundaj, pljune i napusti dvorište. Dvojica u mantilima, zbunjeno, za njim.

Pritrčimo *mami* i zagrlimo je. Izvučemo i Maču iz kućice i stanemo ga grliti.